

Investigating Social Factors Affecting the Green Lifestyle in Urban Housewives (Case Study of Housewives in Tehran)

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Omolbanin Kargar Falah¹

Habibolah Karimiyan^{2*}

Mansour Sharify³

How to cite this article

Omolbanin Kargar Falah, Habibolah Karimiyan, Mansour Sharify, Investigating Social Factors Affecting the Green Lifestyle in Urban Housewives (Case Study of Housewives in Tehran), *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*. 2022;6(1):411-420.

1. PhD student, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran (corresponding author).

3. Assistant Professor, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

ABSTRACT

Purpose: Today, the destruction of the environment and its related issues have caused societies to move more towards preserving the environment, in the meantime, the institutionalization of the green lifestyle among housewives plays an important role in preserving the environment. The present study was conducted with the aim of investigating the social factors affecting the green lifestyle in urban housewives.

Materials and Methods: The method of the current research was a survey and the data collection tool was a questionnaire. The statistical population of this research was all the housewives living in Tehran city, which with multi-stage cluster sampling method, first 4 regions, then 2 regions from each region and 2 neighborhoods from each region and 2 blocks from each neighborhood randomly and then the contacts from the blocks were selected as available. Based on Cochran's formula, the number of 250 people from each region and a total of 1250 people were selected at the error level of 5%. Data analysis was done with regression and SPSS software.

Findings: The results showed; There is a significant and positive relationship between social norms and green lifestyle. There is a significant and positive relationship between cultural capital and green lifestyle. There is a significant and positive relationship between social trust and green lifestyle. There is a significant and positive relationship between social participation and green lifestyle. There is a significant and positive relationship between social cohesion and green lifestyle.

Conclusion: Therefore, the main component of the change in lifestyle is social cohesion. Social cohesion is a sign of a kind of coordination in behavioral changes. Women who will not fall behind in this process of harmonizing with others will not be able to institutionalize the green lifestyle in their behaviors, attitudes and habits.

Keywords: Green Lifestyle, Social Norms, Social Participation, Cultural Capital.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: habibkarimian@yahoo.com

Article History

Received: 2022/02/20

Accepted: 2022/06/06

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۶

*نویسنده مسئول: habibkarimian@yahoo.com

مقدمه

در گذشته نسبت به حفاظت از محیط زیست توجه جدی صورت نمی‌گرفت اما امروزه به لحاظ اهمیت و خطراتی که محیط زیست را تهدید می‌کند هم دولت‌ها و هم سازمان‌های بین‌المللی با برگزاری کنفرانس‌ها و تصویب کنوانسیون‌های مربوط به حفاظت از محیط زیست توجه جدی نموده‌اند. به عنوان مثال برای اولین بار بعد از قرن ۱۷ میلادی توجه دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی را بسوی حمایت مؤثر از محیط زیست متمرکز ساخت (۱). امروزه با توجه به رشد روزافزون جمعیت و در نتیجه افزایش مشکلات محیط‌زیستی، الزام فوری به منظور حفظ محیط‌زیست وجود دارد. پژوهشگران برای حل معضلات محیط‌زیستی، راه‌های گوناگونی مطرح می‌کنند که اغلب این راه‌ها، تکنولوژیکی هستند (۲). اما امروزه به دلیل هزینه‌های زیاد این روش‌ها، به دگرگونی سبک زندگی و رفتارهای مردم علاقه‌مند شده‌اند. آن‌ها معتقدند که راه‌حل مسائل محیط‌زیستی باید در تغییر رفتار و نگرش انسان مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا زنان خانه‌دار نقش مهمی در ایجاد آگاهی مردم نسبت به مسائل محیط‌زیستی و اقدام برای محافظت از محیط‌زیست و نیز سبک زندگی سبز ایفا می‌کند (۳). در کشورهای در حال توسعه که زنان بیشترین تماس مستقیم با محیط زیست را دارند، برنامه‌های حفاظت از محیط زیست آنها را به عنوان گروه‌های هدف در نظر گرفته و موفقیت این برنامه‌ها را با وجود موانع زیاد، تابعی از مشارکت زنان می‌داند (۴). زنانی که سبک زندگی سبز دارند بیشتر متعهد به رفتارهای زیست‌محیطی هستند از همین روی سبک زندگی زنان همواره ارتباط بیشتری با محیط زیست و طبیعت داشته‌اند و به طور مستقیم یا غیر مستقیم از آن بهره‌مند می‌شوند، بنابراین: با توجه به نقش تربیتی زنان خانه‌دار و مدیریت در خانه می‌تواند با اتخاذ سبک زندگی سبز نقش مهمی در توسعه محیط‌زیست و حفاظت از آن داشته باشند (۵). پژوهش‌های سازمان ملل در سال ۲۰۱۰ در کشورها نشان می‌دهد در کل کشورهای مورد بررسی، زنان در هر سه اقدام عملی برای حفاظت از محیط زیست دارای میانگین اقدام بیشتری هستند. زنان خانه‌دار بیشتر از مردان اقدام به کاهش مصرف آب، بازیافت مجدد مواد زائد و انتخاب کالاهایی برای محیط زیست بهتر می‌نمایند. از طرفی بررسی میزان عضویت انجمنی زنان خانه‌دار در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که طی دوده اخیر میزان عضویت زنان افزایش یافته است. زنان می‌توانند نقش مهمی در حفاظت از محیط زیست و مصرف بهینه منابع داشته باشند (۶). در واقع سبک زندگی سبز در بین زنان خانه‌دار می‌تواند متأثر از سرمایه اجتماعی آنان باشد؛ هرچقدر میزان مشارکت اجتماعی زنان در انجمن‌های زیست‌محیطی یا مشارکت‌های محلی بیشتر باشد میزان شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و دغدغه‌های زیست‌محیطی و ارتباطات محیط‌زیست محور نیز بیشتر می‌شود و این سرمایه

ام البنین کارگر فلاح^۱

دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

حبیب الله کریمیان^{۲*}

استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران (نویسنده مسئول).

منصور شریفی^۳

استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

چکیده

هدف: امروزه تخریب محیط‌زیست و مسائل مرتبط با آن سبب شده تا جوامع بیشتر به سمت حفظ محیط‌زیست حرکت کنند در این میان نهادینه‌شدن سبک زندگی سبز در بین زنان خانه‌دار نقش مهمی در حفظ محیط‌زیست دارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر سبک زندگی سبز در زنان خانه‌دار شهری انجام شد.

مواد و روش‌ها: روش پژوهش حاضر پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسشنامه بود. جامعه آماری این تحقیق کلیه زنان خانه دار ساکن در شهر تهران بودند، که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای ابتدا ۴ منطقه، سپس از هر منطقه ۲ ناحیه و از هر ناحیه ۲ محله و از هر محله ۲ بلوک به صورت تصادفی و سپس از بلوک‌ها مخاطبین به صورت در دسترس انتخاب شدند. براساس فرمول کوکران در سطح خطای ۵ درصد از هر منطقه تعداد ۲۵۰ نفر و مجموعاً ۱۲۵۰ نفر انتخاب تعیین شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با رگرسیون و با نرم‌افزار SPSS صورت گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد؛ بین هنجارهای اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. بین سرمایه فرهنگی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. بین اعتماد اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. بین مشارکت اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. بین انسجام اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد.

نتیجه‌گیری: بنابراین جزء اصلی تغییر در سبک زندگی، انسجام اجتماعی است انسجام اجتماعی نشان از نوعی هماهنگی در تغییرات رفتاری است زنانی که از این قافله هماهنگ شدن با دیگران عقب بمانند نخواهند توانست سبک زندگی سبز را در رفتارها و نگرش و عادات خود نهادینه کنند

واژگان کلیدی: سبک زندگی سبز، هنجارهای اجتماعی، مشارکت اجتماعی، سرمایه فرهنگی.

اجتماعی عاملی مهم در شکل‌گیری الگوهای رفتاری زیست‌محیطی است (۷).

اما موضوع زمانی حاد می‌شود و نقش سبک زندگی زنان خانه‌دار بیش از پیش اهمیت می‌یابد که مسائل زیست‌محیطی و تبعات آن در کلان‌شهری نظیر تهران را مورد توجه قرار دهیم. آلودگی هوا سالانه بین ۷ تا ۹ هزار نفر را در تهران می‌کشد! یعنی به طور متوسط سالانه هشت هزار نفر و تقریباً هر ساعت یک نفر. وارونگی هوا یکی دیگر از معضلات آلودگی هوای تهران به ویژه در فصول سرد سال است (۸). از دیگر مسائل مرتبط با آلودگی هوا در تهران آلودگی شدید دید^۱ در شهر است. در بیش از دویست روز از ایام سال غلظت ذرات معلق آنچنان بالا است که گستره دید کامل را به کمتر از پانصد متر کاهش می‌دهد. به همین دلیل ساکنان محدوده دو سوم جنوبی شهر اغلب تصویر محو و کدری از توجال را می‌بینند (۹). از یک سوم بالای شهر هم دو سوم جنوبی آن به زحمت دیده می‌شود، اغلب هم این بخش از شهر در حاله‌ای از "دود مه" خاکستری غرق است. کاهش میدان دید شاید ملموس‌ترین اثر زیست‌محیطی آلودگی هوا در تهران باشد. جز آن، رنگ باختگی پوشش گیاهی شهر هم قابل توجه است (۱۰). نتایج بررسی شهرداری تهران نشان می‌دهد که بیش از هفتاد درصد درختان واقع در حاشیه بزرگراه‌های تهران به دلیل انباشت لایه‌ای از ذرات زیانبار روی شاخ و برگشان در حالت نیمه مردگی قرار دارند. در تهران روزانه ۷۰۰۰ تن زباله تولید می‌شود. با توجه به عدم بهره‌برداری و مدیریت صحیح زباله که از آن به عنوان طلای کثیف یاد می‌شود، نه تنها سرمایه قابل توجهی از دست می‌رود بلکه معضلات نابودی عرصه‌های متعدد برای دفن زباله و تهدیدهای ناشی از آن نیز مطرح می‌شود (۱۱).

باتوجه به این روند باید گفت اغلب راه‌کارهای حفظ محیط‌زیست در تهران بیشتر مدیریتی و شهری بوده و کمتر بر روی فرهنگ‌سازی و نقش گروه‌های مختلف سرمایه‌گذاری شده است از جمله نقش زنان در ابعاد مختلف حفظ محیط‌زیست شهری نادیده گرفته شده است از یک سو زنان خانه‌دار اغلب به علت فعالیت خانگی و به ظاهر عدم ارتباط با دنیای خارج نسبت به زنان شاغل از منظر صاحب‌نظران کمتر دارای مسائل زیست‌محیطی هستند که به نوعی تصور اشتباهی است در حالی که رفتارهای زیست‌محیطی زنان خانه‌دار شهر تهران اغلب در خانه و با انواع مواد مورد استفاده می‌تواند بیش از پیش اهمیت یابد به طوری که اغلب زنان خانه‌دار اگر به این آگاهی برسند که کمتر از آلوده‌کننده‌های زیست‌محیطی نظیر شوینده‌ها یا پلاستیک استفاده کنند بسیاری از الگوهای مصرف بین خانوارها تغییر یافته و اساساً محیط‌زیست کمتر آلوده می‌شود. همچنین نقش زنان خانه‌دار در کاهش آلودگی‌های صوتی و منظر شهری نیز اساساً مورد توجه واقع نشده از جمله برخی از زنان خانه‌دار دارای خودروی شخصی هستند که در صورت داشتن نگرش مثبت به محیط‌زیست کمتر از خودروی شخصی استفاده می‌کنند که در کاهش آلودگی صدا و هوا تأثیر خواهد داشت. همچنین آگاهی زنان خانه‌دار از کاهش تولید زباله و استفاده از مواد تجزیه‌پذیر

نقش مهمی در کاهی آلودگی منظر خواهد داشت. در کنار این موضوعات باید گفت نقش زنان خانه‌دار در ایجاد گروه‌های حافظ محیط‌زیست، اقدامات جمعی پاکسازی محیط‌زیست آلوده شهری به ویژه محلات، نوع تربیت فرزندان برای حفظ بیشتر محیط‌زیست، مشارکت در مسائل مربوط به درختکار و سایر موضوعات کمتر مورد توجه بوده یا اساساً مورد توجه نبوده است بر همین اساس پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال است؛ سبک زندگی زنان خانه‌دار در حفظ محیط‌زیست شهری چه نقشی دارند؟

ادبیات نظری

سبک زندگی سبک نوعی از الگوهای رفتاری است که فرد در آن بدنیا می‌آید و در واقع سبک زندگی سبک نوعی از اخلاق زیست‌محیطی است و در کلیه رفتارهای خود به حفظ محیط‌زیست پایبند است. در واقع فردی که دارای سبک زندگی سبز است دارای نوعی اخلاق زیست‌محیطی است؛ اخلاق زیست‌محیطی به مجموعه رفتارهایی اطلاق می‌شود که رعایت آنها در تولید، مصرف و دیگر شئون زندگی منجر به کمترین ضایعات و صدمات زیست‌محیطی می‌گردد، ضمن اینکه اساس زندگی را با مشکل مواجه نمی‌سازد (۱۲). ژوکا^۱ معتقد است که سبک زندگی سبز بدین معنا است که فرد خود را پای بند محیط‌زیست احساس کند و در زندگی روزمره نیز رفتاری زیست‌محیطی داشته باشد. طبقات اجتماعی مختلف نقش مهمی در سبک زندگی سبز دارند؛ طبقه کارگر معمولاً در کارهای دستی و مشاغل زراعتی و باغبانی اشتغال دارند. به نظر می‌رسد اغلب طبقات مرفه به علت عدم اهمیت به محیط‌زیست یا طبقات پایین به علت کمی آگاهی زیست‌محیطی سبک زندگی سبز ندارند بلکه این طبقه اجتماعی متوسط است که به علت آگاهی اجتماعی دغدغه‌های زیست‌محیطی سبک زندگی سبز را داراست (۱۳). همچنین افرادی که دارای سرمایه اجتماعی قوی‌تری هستند به ویژه در بین افراد دارای سطح سواد و آگاهی اجتماعی، سبک زندگی سبز بیشتر جایگاه دارد. سرمایه اجتماعی «به ارزش جمعی همه شبکه‌های اجتماعی و تمایلات ناشی از این شبکه‌ها برای کمک به یکدیگر اشاره دارد» (۱۴). در این بین هنجارهای اجتماعی مساعد حفظ محیط‌زیست نیز بر سبک زندگی تأثیرگذار هستند. هنجارها، قواعد و کنش‌هایی هستند که اشخاص، ناخودآگاه رفتار آنها را با آن تطبیق می‌دهند و در هر وضعیت اجتماعی طبق معیارهایی که صحیح و مناسب است عمل می‌کنند. رسوم اخلاقی مستقر که قدرتمند الگوهای رفتاری در جامعه هستند مهم‌ترین هنجارهای رفتار اجتماعی به شمار می‌آیند. زمانی که هنجارهای اجتماعی و عرف جامعه بر حفاظت از محیط‌زیست باشد میزان آگاهی، نگرانی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به محیط‌زیست افزایش پیدا می‌کند که این روند منجر به تغییرات گسترده در کنش‌های اجتماعی خانوادگی-اجتماعی شده و در اتخاذ سبک زندگی سبز مؤثر است چرا که هنجارهای اجتماعی نوعی فشار اجتماعی بر افراد وارد می‌سازد (۱۵). در کنار هنجارهای اجتماعی، سرمایه اجتماعی باید از سرمایه فرهنگی نیز نام برد که نقش مهمی در تغییر نگرش‌ها

^۱. Jouka

حفاظت از محیط‌زیست وجود داشته باشد، انگیزه‌های خانوارها برای اتخاذ سبک زندگی سبز تقویت می‌شود. همچنین خانوارها بیشتر پیامدهای رفتاری خود در محیط‌زیست را درک می‌کنند؛ بدین معنی که خانوارها با انجام رفتار خود یک مشوق و تقویت مثبت دریافت می‌کنند که این موضوع منجر به تقویت چرخه آگاهی، دانش و مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی و در نهایت منجر به تغییر سبک زندگی به سمت سبک زندگی سبز می‌شود (۱۹). بلک سه عامل را مانع سبک زندگی سبز (زیست‌محیطی) می‌داند: فرد، مسئولیت و عملیات. موانع فردی، دروغ گفتن، نگرش و خلق و خو افراد هستند. بلیک معتقد است که این موانع، به خصوص تاثیرگذار بر مردم هستند که نگرانی شدید زیست‌محیطی ایجاد نمی‌کنند. دومین مانع، مسئولیت است. افرادی که سبک زندگی سبز (زیست‌محیطی) از خود بروز نمی‌دهند بر این باور هستند که نمی‌توانند بر اوضاع جهت حفاظت از محیط‌زیست تأثیر بگذارند بنابراین مسئولیتی در قبال محیط‌زیست احساس نمی‌کنند و همچنین بلک تاکید می‌کند که وجود حس عدم اطمینان بین دولت و مردم باعث بی‌توجهی مردم به سبک زندگی سبز (زیست‌محیطی) می‌شود. موانع سوم، عملیات، محدودیت‌های اجتماعی و سازمانی که صرف‌نظر از نگرش‌ها و نیات مردم باعث جلوگیری از سبک زندگی سبز (زیست‌محیطی) می‌شود (۲۰).

پیشینه تجربی

در جدول ۱-مجموعه‌ای از پیشینه‌های مرتبط با موضوع پژوهش به طور خلاصه مرور شده است.

و رفتارهای افراد دارد. سرمایه فرهنگی مجموعه‌ای از روابط، معلومات و امتیازات است که فرد، برای حفظ کردن یا به‌دست آوردن یک موقعیت اجتماعی از آن استفاده می‌کند. هرچقدر سطح مطالعه، حضور در مراسم‌های فرهنگی یا تشکلهای فرهنگی زنان بیشتر شود سطح آگاهی زنان از محیط‌زیست بالاتر رفته و موجب بهبود رفتارهای زیست‌محیطی و سبک زندگی سبز می‌شود (۱۶).

چارچوب نظری پژوهش حاضر براساس دیدگاه‌های بورگس^۱، هاینز^۲، فینکا و کسل^۳، بلک^۴ هستند. بورگس معتقد است با آموزش دادن به مردم درباره مسائل زیست‌محیطی به ویژه زنان خانه‌دار و گروه‌هایی که بیشترین ارتباط را با محیط‌زیست دارند می‌توان سبک زندگی را نهادینه کرد. از منظر بورگس ارائه آموزش، موجب نهادینه‌شدن دانش زیست-محیطی، و به تبع آن تغییر نگرش‌های زیست‌محیطی و اتخاذ سبک زندگی سبز می‌شود (۱۷). هاینز معتقد است؛ آگاهی افراد با مسائل زیست‌محیطی مهم-ترین عامل ایجاد نگرانی و هوشیاری نسبت به مسائل زیست‌محیطی است؛ آگاهی زیست‌محیطی باعث می‌شود افراد بیشتر به سمت مسئولیت‌پذیری در قبال محیط‌زیست حرکت کنند و بیشتر درگیر مسائل مربوطه شوند. این درگیری باعث بوجود آمدن نوعی تغییر نگرش و آگاهی از استراتژی‌های عمل افراد می‌شود یعنی افراد از نحوه انجام فعالیت‌ها برای کاهش تاثیرات مسائل و مشکلات محیط‌زیست آگاهی پیدا کرده و عمل می‌کنند. این چرخه باعث نهادینه‌شدن رویه‌های سبک زندگی سبز می‌شود (۱۸). فینکا و کسل معتقدند؛ اگر در یک جامعه امکانات فیزیکی لازم برای

جدول ۱. مرور پیشینه‌های تحقیق داخلی و خارجی

ردیف	عنوان	نتیجه
۱	بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان (مطالعه موردی: شهر بوشهر)	تعامل اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر بوشهر رابطه معناداری وجود دارد و نوع این ارتباط مستقیم و مثبت می‌باشد.
۲	سرمایه فرهنگی و رفتار زیست محیطی (مطالعه موردی شهر ساری)	سه بعد سرمایه فرهنگی (تجسم یافته، عینیت یافته و نهادینه شده) ارتباط معناداری با رفتارهای زیست محیطی دارند.
۳	طالعه و تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر در بهبود رفتارهای معطوف به حفظ محیط زیست مناطق روستایی، مطالعه موردی: شهرستان اردبیل	سرمایه اجتماعی، ترویج مسئولیت‌پذیری و هنجارهای اجتماعی بر ترویج سبک زندگی حافظ محیط‌زیست تاثیر مثبت دارد.
۴	تعیین کننده‌های سبک زندگی سلامت محور در سالمندان شهر ایلام	بین سرمایه اجتماعی و سازگاری با سبک زندگی سلامت محور سالمندان رابطه معنی دار و مثبت وجود دارد.
۵	نقش مشارکت زنان و توسعه پایدار در بعد زیست محیطی	زنان در اکثر کشورها بیشتر از مردان اقدامات عملی در حفاظت از محیط زیست و مصرف بهینه از منابع انجام می‌دهند.
۶	مشارکت زنان در حفاظت از محیط زیست در چارچوب زمینه توسعه پایدار محلی	مشارکت، انسجام و اعتماد اجتماعی بر حفظ محیط‌زیست توسط زنان تاثیر مثبت دارد.
۷	نقش زنان در حفاظت از محیط زیست	هنجارهای اجتماعی بر حفظ محیط-زیست توسط زنان تاثیر مثبت دارد.

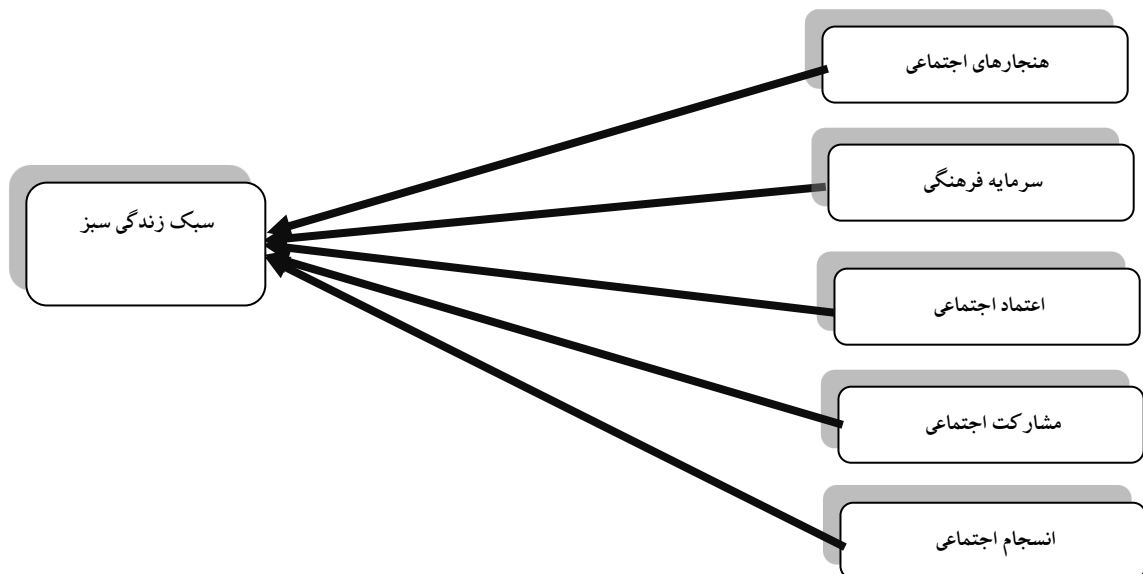
3. Finkle, Cassel
4. Black

1. Burges
2. Hynes

۸	تأکید بر نقش زنان روستایی نیجریه در حفاظت از محیط زیست: درس‌هایی از "ماکارفی" در ایالت "کادونا"، نیجریه	فعالیت‌های زنان روستائی در حفظ محیط‌زیست تحت تاثیر آموزش، سرمایه فرهنگی و اعتماد اجتماعی است.
۹	نقش زنان در حفاظت از محیط زیست	داشتن تفکرات اکوفمینیستی، مشارکت و انسجام اجتماعی بر نقش زنان در حفظ محیط‌زیست تاثیرگذار است.
۱۰	نقش زنان به عنوان فعال محیط زیست در حل تعارضات زیست محیطی برای پایداری شهر	مشارکت اجتماعی بر توسعه نقش زنان به عنوان فعالان زیست-محیطی تاثیر مثبت دارد.

بررسی و مقایسه پیشینه‌ها نشان می‌دهد افزایش اعتماد اجتماعی منجر به مشارکت اجتماعی در فعالیت‌های حفظ محیط‌زیست می‌شود از طرف دیگر هنجارهای حفظ محیط‌زیست بر توسعه نگرش و رفتارها و سبک زندگی زیست‌محیطی و سبز تاثیرگذار است.

براساس مرور ادبیات و پیشینه پژوهش مدل مفهومی پژوهش و فرضیه‌های پژوهش به شکل زیر ترسیم شد.

براساس مدل مفهومی پژوهش فرضیه‌های به شرح زیر ارائه می‌شود:

- ۱- بین هنجارهای اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.
- ۲- بین سرمایه فرهنگی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.
- ۳- بین اعتماد اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.
- ۴- بین مشارکت اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.
- ۵- بین انسجام اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر به لحاظ روشی از نوع توصیفی-پیمایشی بود، همچنین به لحاظ هدف نیز پژوهش حاضر کاربردی است که درصدد ارائه راه‌حل‌های کاربردی است. جامعه آماری این تحقیق کلیه زنان خانه‌دار در شهر تهران بودند. روش نمونه‌گیری، خوشه ای چند مرحله‌ای است بدین صورت که ابتدا چهار منطقه و از هر منطقه ۲ ناحیه و از هر ناحیه ۲ محله و از هر محله ۲ بلوک به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس در بلوک‌ها مخاطبین به صورت

در دسترس مشخص شدند. باتوجه به سیال بودن آمار زنان شاغل یا کمبود اطلاعات جامع در این باره از مناطق، از فرمول کوکران برای جامعه نامعلوم در سطح خطای ۵ درصد برای تعیین نمونه استفاده شد. براساس فرمول کوکران از هر منطقه منتخب ۲۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. بنابراین مجموع نمونه پژوهش حاضر برای ۴ منطقه شهر تهران ۱۲۵۰ نفر است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود. پرسشنامه در قالب طیف لیکرت به صورت خیلی زیاد (۵)، زیاد (۴)، متوسط (۳)، کم (۲) و خیلی کم (۱) نمره‌گذاری شده بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از رگرسیون و نرم‌افزار SPSS استفاده شد. در پژوهش حاضر برای روایی یا اعتبار پرسشنامه از روایی صوری با تایید ۵ نفر از اساتید بهره برده شد. همچنین از ضریب آلفای کرونباخ برای پایایی ابزار سنجش استفاده شد که نتایج نشان داد که ضریب آلفای کرونباخ برای کلیه متغیرها بیشتر از ۰,۷۰ بود که به معنی قابل قبول بودن و پایایی تمامی متغیرها است.

۱. Makarfi
۲. Kaduna

جدول ۲- متغیرها، تعداد گویه‌ها و ضریب آلفای کرونباخ

نتیجه	ضریب آلفا	تعداد گویه	متغیر
قابل قبول-پایا	۰.۷۸۸	۱۷	سبک زندگی سبز
مطلوب-پایا	۰.۸۰۳	۹	هنجارهای اجتماعی
قابل قبول-پایا	۰.۷۹۲	۱۰	اعتماد اجتماعی
قابل قبول-پایا	۰.۷۵۲	۹	مشارکت اجتماعی
قابل قبول-پایا	۰.۷۸۵	۵	انسجام اجتماعی
قابل قبول-پایا	۰.۷۷۶	۱۰	سرمایه فرهنگی

یافته‌ها

الف- یافته‌های توصیفی

۱۰۰ نفر، گروه سنی کمتر از ۲۰ سال با ۷ درصد و ۸۹ نفر و گروه سنی بیش از ۷۰ سال با ۶ درصد و ۷۴ نفر قرار دارند. به لحاظ تحصیلات، بیشترین تعداد پاسخگویان لیسانس‌ها با ۴۶ درصد و ۵۶۹ نفر هستند همچنین دیپلم و پایین‌تر هم با ۲۶ درصد و ۳۲۵ نفر قرار دارند همچنین پاسخگویان با مدرک فوق دیپلم با ۲۱ درصد و ۲۶۸ نفر در رده سوم قرار دارند در نهایت پاسخگویان با مدرک تحصیلی فوق لیسانس و دکترا با ۷ درصد و ۸۸ نفر در رده آخر قرار دارند.

نتایج مربوط به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان نشان داد؛ پاسخگویان با گروه سنی ۴۱-۵۰ سال با ۲۹ درصد و ۳۶۹ نفر، و گروه سنی ۳۱-۴۰ سال با ۲۳ درصد و ۲۸۵ نفر بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. گروه سنی ۵۱-۶۰ سال با ۱۶ درصد، ۳۰-۲۱ سال با ۱۱ درصد و ۱۳۳ نفر در رده‌های سوم و چهارم قرار دارند. در رده‌های آخر هم گروه سنی ۶۱-۷۰ سال با ۸ درصد و

جدول ۳- توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان

درصد	فراوانی	طبقه	ویژگی‌های پاسخ دهندگان
۷	۸۹	کمتر از ۲۰ سال	سن
۱۱	۱۳۳	۲۱-۳۰ سال	
۲۳	۲۸۵	۳۱-۴۰ سال	
۲۹	۳۶۹	۴۱-۵۰ سال	
۱۶	۲۰۰	۵۱-۶۰ سال	
۸	۱۰۰	۶۱-۷۰ سال	تحصیلات
۶	۷۴	بیش از ۷۰ سال	
۲۶	۳۲۵	دیپلم و پایین‌تر	
۲۱	۲۶۸	فوق دیپلم	
۴۶	۵۶۹	لیسانس	
۷	۸۸	فوق لیسانس و بالاتر	

متغیرها بزرگتر از ۰.۰۵ باشد توزیع داده‌ها نرمال است؛ در غیر اینصورت توزیع داده‌ها غیرنرمال است.

آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

برای بررسی توزیع نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگوروف اسمیرنوف استفاده شده که در آن اگر سطح معنی‌داری برای کلیه

جدول ۴- آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف

سطح معنی‌داری	مقدار Z	متغیر
۰.۱۳۹	۰.۲۰۰	سبک زندگی سبز
۰.۲۵۰	۰.۱۲۰	هنجارهای اجتماعی
۰.۱۴۹	۰.۲۲۹	اعتماد اجتماعی
۰.۵۲۳	۰.۹۶۸	مشارکت اجتماعی
۰.۲۲۳	۰.۶۵۸	انسجام اجتماعی
۰.۴۲۲	۰.۹۵۷	سرمایه فرهنگی

همانطور که از جدول ۴- مشخص است سطح معنی‌داری آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای تمامی متغیرها بیشتر از ۰,۰۵ است بنابراین توزیع کلیه متغیرها و مولفه‌های آن‌ها نرمال است. در نتیجه برای بررسی ارتباط بین متغیرها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک نظیر رگرسیون استفاده کرد.

ب- آزمون فرضیه‌ها

برای آزمون فرضیه از رگرسیون استفاده شد که نتایج آن در جدول ۵- آمده است.

جدول ۵- نتایج آزمون فرضیه‌ها

فرضیه	R مقدار ضریب همبستگی	R ² ضریب تعیین	F آزمون تحلیل واریانس	β ضریب رگرسیون	سطح معنی- داری Sig
۱- بین هنجارهای اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.	۰,۵۰۶	۰,۲۵۶	۳۲,۵۵۳	۰,۵۰۶	۰,۰۰۰
۲- بین سرمایه فرهنگی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.	۰,۶۵۱	۰,۴۲۴	۲۷۹,۹۶۶	۰,۶۵۱	۰,۰۰۰
۳- بین اعتماد اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.	۰,۵۴۶	۰,۲۹۹	۱۶۲,۱۸۴	۰,۵۴۶	۰,۰۰۰
۴- بین مشارکت اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.	۰,۴۷۱	۰,۲۲۲	۲۶,۹۷۸	۰,۴۷۱	۰,۰۰۰
۵- بین انسجام اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه وجود دارد.	۰,۵۹۱	۰,۳۴۹	۵۰,۶۷۴	۰,۵۹۱	۰,۰۰۰

نتایج آزمون فرضیه اول نشان داد؛ سطح معنی‌داری فرضیه اول مطلوب و کمتر از ۰,۰۵ است، همچنین مقدار آماره ضریب همبستگی پیرسون نیز مثبت است ($\text{sig}=0.000$ $r=0.506$) بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و سبک زندگی سبز ارتباط معنی- دار و مثبت وجود دارد همچنین ۲۵,۶ درصد از تغییرات سبک زندگی سبز توسط هنجارهای اجتماعی تبیین می‌شود ($R^2=0.256$). همچنین مقدار ضریب رگرسیون نیز مثبت است ($\beta=0.506$) بنابراین هنجارهای اجتماعی بر سبک زندگی سبز تاثیر مثبت دارد.

نتایج آزمون فرضیه دوم نشان داد؛ سطح معنی‌داری فرضیه دوم مطلوب و کمتر از ۰,۰۵ است، همچنین مقدار آماره ضریب همبستگی پیرسون نیز مثبت است ($\text{sig}=0.000$ $r=0.651$) بنابراین بین سرمایه فرهنگی و سبک زندگی سبز ارتباط معنی‌دار و مثبت وجود دارد همچنین ۴۲,۴ درصد از تغییرات سبک زندگی سبز توسط سرمایه فرهنگی تبیین می‌شود ($R^2=0.424$). همچنین مقدار ضریب رگرسیون نیز مثبت است ($\beta=0.651$) بنابراین سرمایه فرهنگی بر سبک زندگی سبز تاثیر مثبت دارد.

نتایج آزمون فرضیه سوم نشان داد؛ سطح معنی‌داری فرضیه سوم مطلوب و کمتر از ۰,۰۵ است، همچنین مقدار آماره ضریب همبستگی پیرسون نیز مثبت است ($\text{sig}=0.000$ $r=0.546$) بنابراین بین اعتماد اجتماعی و سبک زندگی سبز ارتباط معنی‌دار و مثبت وجود دارد همچنین ۲۹,۹ درصد از تغییرات سبک زندگی سبز توسط اعتماد اجتماعی تبیین می‌شود ($R^2=0.299$). همچنین مقدار ضریب رگرسیون نیز مثبت است ($\beta=0.546$) بنابراین اعتماد اجتماعی بر سبک زندگی سبز تاثیر مثبت دارد.

نتایج آزمون فرضیه چهارم نشان داد؛ سطح معنی‌داری فرضیه چهارم مطلوب و کمتر از ۰,۰۵ است، همچنین مقدار آماره ضریب همبستگی پیرسون نیز مثبت است ($\text{sig}=0.000$ $r=0.471$) بنابراین بین مشارکت اجتماعی و سبک زندگی سبز ارتباط معنی‌دار و مثبت وجود دارد همچنین ۲۲,۲ درصد از تغییرات سبک زندگی سبز توسط مشارکت اجتماعی تبیین می‌شود ($R^2=0.222$). همچنین مقدار ضریب رگرسیون نیز مثبت است ($\beta=0.471$) بنابراین مشارکت اجتماعی بر سبک زندگی سبز تاثیر مثبت دارد. نتایج آزمون فرضیه پنجم نشان داد؛ سطح معنی‌داری فرضیه پنجم مطلوب و کمتر از ۰,۰۵ است، همچنین مقدار آماره ضریب همبستگی پیرسون نیز مثبت است ($\text{sig}=0.000$ $r=0.591$) بنابراین بین انسجام اجتماعی و سبک زندگی سبز ارتباط معنی‌دار و مثبت وجود دارد همچنین ۳۴,۹ درصد از تغییرات سبک زندگی سبز توسط انسجام اجتماعی تبیین می‌شود ($R^2=0.349$). همچنین مقدار ضریب رگرسیون نیز مثبت است ($\beta=0.591$) بنابراین انسجام اجتماعی بر سبک زندگی سبز تاثیر مثبت دارد.

نتیجه‌گیری

امروزه، تجربه مشکلات زیست محیطی تنها به کشورهای توسعه یافته محدود نمی‌شود، بلکه اکثر کشورهای جهان (از جمله ایران) را نیز در بر می‌گیرد. با این وضعیت به منظور جلوگیری از تشدید مشکلات زیست محیطی اتخاذ سبک زندگی سبز و محیط‌زیست- محور در بن‌خانوارها به ویژه زنان اهمیت فراوانی دارد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل اجتماعی موثر بر سبک زندگی سبز زنان خانه‌دار در شهر تهران انجام شد. نتایج یافته‌ها نشان داد؛ بین

یافته‌های پژوهش جعفری‌نیا، حیدری ساریان، الماسی، پاپواسیلیو، ماهور (۶)، آستریا است. هر نوع تغییر در رفتارهای و نگرش‌های افراد نیازمند مشارکت عملی است؛ زنان خانه‌دار نیز از این فرصت برخوردارند که در امور محلی یا آپارتمان با همدیگر مشارکت نمایند؛ مشارکت اجتماعی سطح آگاهی و آموزش و یادگیری اجتماعی را بالا می‌برد و موجب افزایش تغییرات رد سبک زندگی می‌شود. هر چقدر مشارکت اجتماعی بین گروهی از افراد افزایش یابد به احتمال قوی تغییر در رفتارهای محیط‌زیستی نیز افزایش می‌یابد.

در فرضیه پنجم نیز نتایج نشان داد؛ بین انسجام اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. این یافته همسو با یافته‌های پژوهش‌های گذشته است. اگرچه اعتماد مشارکت اجتماعی تغییردهنده نگرش و رفتارهای افراد است اما این انسجام و هماهنگی بین افراد است که می‌تواند پایداری تغییرات رد کنش‌های اجتماعی را به همراه آورد همانطور که اگر زنان خانه‌دار نتوانند با همدیگر منسجم و یکپارچه در راستای حفظ محیط‌زیست عمل نمایند چندان راه به جایی نخواهند برد بنابراین جزء اصلی تغییر در سبک زندگی، انسجام اجتماعی است انسجام اجتماعی نشان از نوعی هماهنگی در تغییرات رفتاری است زانی که از این قافله هماهنگ شدن با دیگران عقب بمانند نخواهند توانست سبک زندگی سبز را در رفتارها و نگرش و عادات خود نهادینه کنند. براساس نتایج بدست آمده پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود؛

– با همکاری سراهای محلات، کارگاه‌های آموزش حفظ محیط‌زیست، نحوه بازیافت وسایل منزل و نحوه شناخت محصولات سبز برای زنان خانه‌دار مطرح شود

– زنان خانه‌دار با راه‌اندازی صفحات اینستاگرامی یا کانال‌های تلگرامی در زمینه شیوه‌های تغییر سبک زندگی به سبک زندگی سبز و روش‌های تغییرات عادات و رفتارهای مصرفی اطلاع‌رسانی نمایند.

– در مساجد محلی که بین زنان شناخت و اعتماد خوبی وجود دارد انجمن‌های زنان حافظ محیط‌زیست برای همکاری در موضوعات زیست‌محیطی محلی تشکیل شود.

– با همکاری سراهای محلی یا فرهنگسراهای محلی جشنواره یا مسابقات یا برنامه‌های جذاب با محوریت حفظ محیط‌زیست و تغییرات در رفتار و عادات مصرفی افراد به ویژه برای زنان خانه‌دار آموزش داده شود

– سراهای محلی با نمایش فیلم‌های آموزشی یا از طریق کانال‌های تلگرامی یا صفحات اینستاگرامی خود به صورت عملیاتی روش‌های حفاظت از محیط‌زیست و شیوه‌های مصرف سبز در خانه را آموزش دهند.

References

- Gagnidze, Ineza (2018) "The role of international educational and scientific programs for sustainable development (systemic approach)", *Kybernetes*, Vol. 47 Issue: 2, pp.409-424, <https://doi.org/10.1108/K-03-2017-0114>.

هنجارهای اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. این یافته همسو با یافته‌های پژوهش حیدری ساریان، الماسی، ماگو و گونوال است. به واقع باید گفت هنجارهای اجتماعی در جوامعی که بیشتر به سمت حفظ محیط‌زیست است و این هنجارها در قالب آموزش و پرورش و خانواده‌ها نهادینه می‌شود می‌توان انتظار داشت که سبک زندگی افراد در بزرگسالی هم به سمت یک سبک زندگی سبز سوق داده شود در این میان زنان خانه‌دار بهتر می‌توانند هنجارهای اجتماعی حافظ محیط‌زیست یا انواع رفتارهای مصرفی را به سمت سبز شدن هدایت نمایند. در شهر تهران نیز به علت مشغله زیادی که وجود دارد زنان خانه‌دار جزو اقشاری هستند که به علت دارا بودن وقت کافی می‌توانند در هنجارسازی سبک زندگی سبز کوشا باشند از یک طرف زمینه‌های این هنجارسازی در همکاری بین محل سکونت آن‌ها وجود دارد بدین معنی که زنان خانه‌دار در آپارتمان‌های محل سکونت می‌توانند تشکیل همگروهی‌ها یا تشکلهای حافظ محیط‌زیست، محله، آپارتمان و خانه را بدهند که این موضوع بتدریج موجب تغییر رفتارهای مصرفی و عادات زندگی آن‌ها می‌شود

در فرضیه دوم نیز نتایج نشان داد؛ بین سرمایه فرهنگی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. این یافته همسو با یافته‌های پژوهش غلامی و همکاران، اولوکو و همکاران است. به واقع باید گفت سرمایه فرهنگی موجب آگاهی زنان خانه‌دار از انواع روش‌های حفاظت از محیط‌زیست و حفظ آن‌ها می‌شود سرمایه فرهنگی بر نوعی دانش و مداومت در یادگیری برای توسعه دانش استوار است اگر زنان خانه‌دار در شهر تهران بتوانند با مطالعه شخصی یا بهره‌گیری از رسانه‌های مختلف به دانش خود در زمینه محیط‌زیست اضافه کنند به بهترین نحو خواهند توانست سبک زندگی خود را به سمت سبز شدن و انواع مصرف کالاهای سبز سوق دهند. همچنین باید بتوان با کمک مدیریت محلی یعنی شهرداری و سراهای محلی زمینه آگاهی‌افزایی این زنان در قالب برگزاری نمایشگاه‌های حفاظت از محیط‌زیست یا روش‌های بازیافت زباله را ارائه داد تا سرمایه فرهنگی عینیت یافته و تجسم یافته این زنان نیز افزایش یابد.

در فرضیه سوم نیز نتایج نشان داد؛ بین اعتماد اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. این یافته همسو با یافته‌های پژوهش جعفری‌نیا، حیدری ساریان، الماسی، پاپواسیلیو، اولوکو و همکاران است. باید گفت اعتماد اجتماعی دارای کارکردهای متفاوتی است اگر زنان در یک محله نسبت به همدیگر اعتماد داشته باشند براحتی می‌توانند در مسائل محلی به ویژه در زمینه محیط‌زیست با همدیگر همکاری کنند اعتماد اجتماعی باعث می‌شود زنان با همدیگر کار کنند سبک زندگی سبز را به همدیگر یاد دهند و اساساً موجد کنش‌های اجتماعی فراگیرتری نظیر تشکیل کمپین‌های اطلاع‌رسانی در زمینه حفظ محیط‌زیست و مصرف کالاهای سبز شوند. اعتمادسازی موجب ایجاد تغییر نگرش و آگاهی نسبت به سبک زندگی در بین زنان خانه‌دار می‌شود

در فرضیه چهارم نیز نتایج نشان داد؛ بین مشارکت اجتماعی و سبک زندگی سبز رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. این یافته همسو با

Economics and Banking Management, Tehran- Industrial Management Organization Conference Center, Arvin Conference Company Alborz

9. Nemat Elahi, Sayeda Sara and Mohammad Hassan Saif (2018). Predicting changes in environmental friendly behavior of secondary school students through concern, attitude and environmental knowledge, the first national conference on humanities and development, Shiraz, Payam Noor University, Fars Province, Iran's Modern Education Development Center (METANA).

10. Taherizadeh, Alireza; Abbasi, Maryam (2018). Examining the environmental laws of the use of nanotechnology in the world, the second national conference on natural resource management focusing on water, flood and environment, Kavos Dome, Kavos Dome University.

11. Fathi, Mehdi; Sharifi, Masoumeh (2016). The role of media in teaching environmental literacy to citizens in the direction of sustainable urban development, International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Planning of Contemporary Iran, Tehran, Asvah University - Tehran - Shahid Beheshti University.

12. Hajli, N. (2018). Ethical Environment in the Online Communities by Information Credibility: A Social Media Perspective. *J Bus Ethics* 149, 799–810 <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3036-7>.

13. Khadim Al-Hosseini, Razia and Abdul Manafi, Hassan (2016). The role of women's participation and sustainable development in the environmental dimension, the second national conference on the position of women in entrepreneurship and sustainable development, Isfahan.

14. Shabiri, Seyyed Mohammad; Kohi, Elham and Meibdi, Hossein (2014).

2. Yazdani Arani, Maede and Mohammad Javad Amiri (2018). Assessment of environmental knowledge needs for waste management training (case study of employees of Nedai Boland Development Company (Mishan)), 4th International Conference of New Horizons in Agricultural Sciences, Natural Resources and Environment, Tehran, New Horizon Science and Technology Association.

3. Musa Pour, Sayeda Kausar; Amir Naimi and Ruhollah Rezaei (2016). The role of environmental behavior in environmental sustainability, the first conference of new ideas and technologies in geographic sciences, Zanjan, Department of Geography, Zanjan University

4. Bey Babaei, Bashir and Badiei, Leila and Baba Oghli, Fereshte, (2013). Investigating factors affecting women's participation in environmental protection and sustainable urban development, a case study of Sanandaj city, the second national and specialized conference on environmental research in Iran, Hamedan.

5. Abichuela Melinda V. (2019). Women Ecopreneurship for Poverty Alleviation, Economic Development and Environmental Protection. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS)*.

6. Mahour, Kanhiya (2016). "Role of Women in Environmental Conservation." *Journal of Advanced Laboratory Research in Biology*. 2(1):17-26.

7. Mago, P. and Gunwal, Isha (2019). Role of Women in Environmental Conservation. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract>.

8. Nazari, Sara and Alireza Nazari (2018). Investigating factors affecting the intention to purchase green products based on a combination of the theory of planned behavior, environmental concern and environmental knowledge, International Conference on New Ideas in Accounting,

Management and participation of women in the development and promotion of environmental culture, international and online conference of green economy, Babolsar. International and online conference of green economy.

15. Kanozia Rubal (2020). Promoting Environmental Literacy through Media: An Exploratory Study of Punjab, India.

16. Salmanian, Samaneh and Naimi, Mehdi (2015). The role of women in preserving the environment, the national conference on the role of women in sustainable development, Ahar, the national conference on the role of women in sustainable development.

17. Wu En, Jing-Qi Cheng, Jia-Bao Zhang (2019). Study on the Environmental Education Demand and Environmental Literacy Assessment of Citizens in Sustainable Urban Construction in Beijing. Sustainability. 2(1):241.

18. Taylor, B. and Grieken, M. (2015). "Local institutions and farmer participation in agri-environmental schemes." Journal of Rural Studies. 37. PP. 10-19.

19. Cassandra E. DiRienzo, Jayoti Das (2019). Women in government, environment, and corruption, Environmental Development. 30:103-113.

20. Mariwan, Rahim. Jwan Jalaladeen (2016). The Role of Social Media on Environmental Awareness of Undergraduate Students in University of Sulaimani in Iraq. Gornal of Arts, Literature, Humanities and Social Sciences.